

การจัดการความรู้

การหล่อพระที่อำเภออุทุมพรพิสัยในจังหวัดสุพรรณบุรี

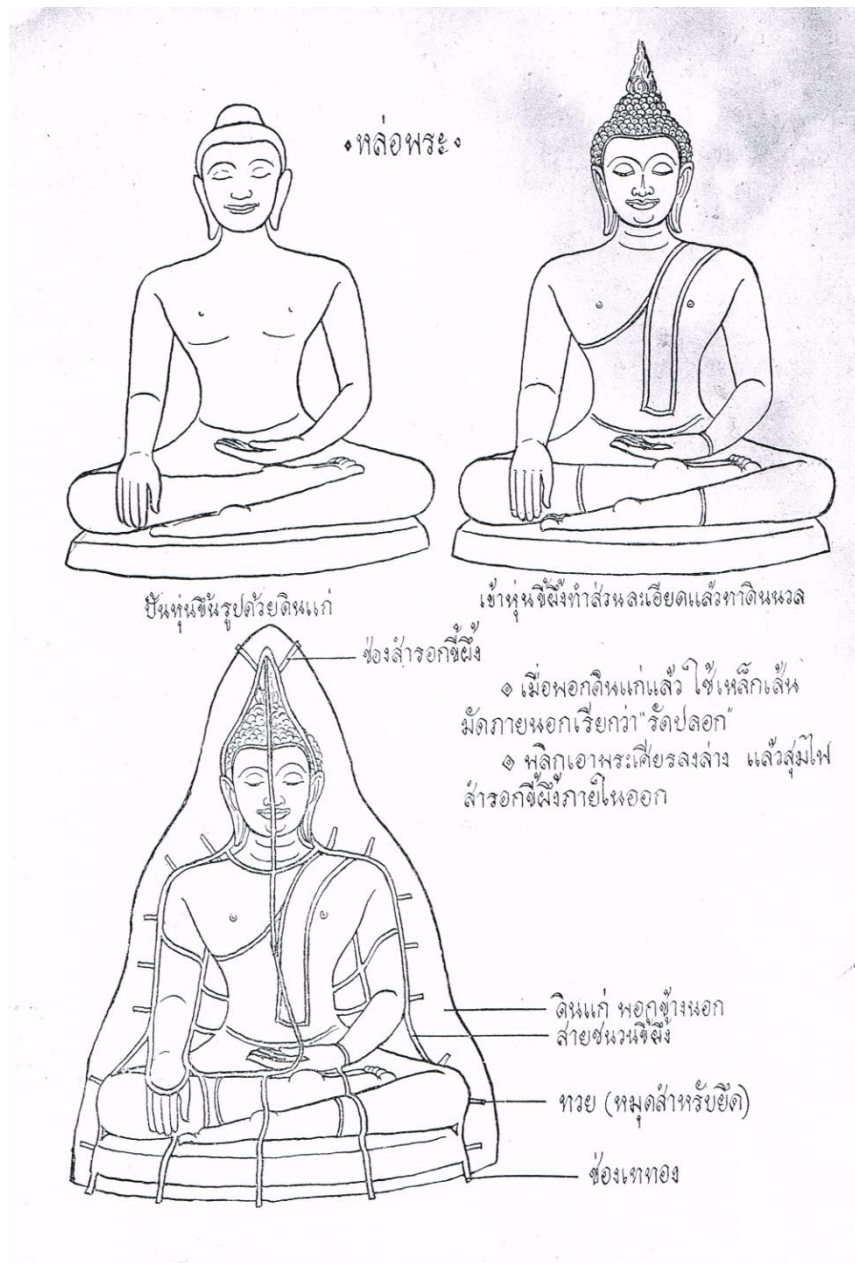
วิทยาลัยช่างศิลป์สุพรรณบุรี

การหล่อพระที่อำเภออุทองในจังหวัดสุพรรณบุรี

อำเภออุทองที่จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต ดังปรากฏหลักฐานทางพุทธศิลป์ที่สำคัญคือพระพุทธรูปแบบทวารวดี, แบบลพบุรี, แบบอยุธยา และแบบรัตนโกสินทร์ ทั้งงานปูนปั้นและงานหล่อโลหะ แสดงให้เห็นว่าที่อุทองมีการสร้างพระพุทธรูปมานานแล้ว ในด้านรูปแบบ วัสดุ และเทคนิควิธีการได้พัฒนามาตลอดจนถึงปัจจุบัน ช่างท้องถิ่นได้สืบทอดความรู้เหล่านี้มารุ่นต่อรุ่นจนมีลักษณะเฉพาะที่เป็นอัตลักษณ์ของอุทองโดยเฉพาะในเรื่องการหล่อพระพุทธรูปที่ใช้สูตรพิเศษมีความแตกต่างจากที่อื่น ในการจัดการความรู้ครั้งนี้ทางคณะกรรมการจัดการความรู้จึงเลือกอำเภออุทองซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งการทำพระพุทธรูปมีโรงงานหล่อพระอยู่หลายแห่ง โดยได้ลงพื้นที่ทำการหาองค์ความรู้จากช่างท้องถิ่น 3 ท่านด้วยกันคือ คุณวันดี ชันทอง, คุณวิเชียร กลิ่นจันทร์ จากโรงหล่อนครสวรรค์ดำ และคุณวรพจน์ บุตรอำไพ โรงหล่อพุทธมงคล ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการหล่อพระพุทธรูปทั้งแบบโบราณและสมัยใหม่ ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่านได้สืบทอดความรู้จากช่างท้องถิ่นในอดีตและนำมาพัฒนาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยทั้งในด้านเทคนิควิธีการ, วัสดุ และรูปแบบจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของช่างเอง

การหล่อพระพุทธรูปแบ่งตามประเภทวัสดุได้ 2 ชนิดคือ งานโลหะและงานเรซิน

งานโลหะ มีทั้งงานสำริดและทองเหลือง ขั้นตอนการหล่อของโลหะทั้งสองเริ่มด้วยขึ้นรูปด้วยดินเมื่อขึ้นรูปเรียบร้อยแล้วถอดพิมพ์ด้วยปูนปลาสเตอร์ หุ้มและตกแต่งด้วยขี้ผึ้งแล้วเก็บรายละเอียด ส่วนพระขนาดใหญ่ขึ้นด้วยแกนโฟม ใช้ทรายและน้ำดิน หลังจากนั้นหุ้มขี้ผึ้งตกแต่ง ถ้าเป็นขนาดเล็ก 5 นิ้วหรือ 9 นิ้วจะขึ้นด้วยขี้ผึ้ง แต่ถ้าให้คมจริงๆจะใช้ดินน้ำมันก็โลหะ 1 บาทสำหรับช่างสมัยก่อน แต่ช่างสมัยใหม่จะใช้ขี้ผึ้งสดเก็บแต่งจนได้ที่ แต่ถ้าขนาดใหญ่กว่านั้นจะขึ้นด้วยดินเหนียวแกนทราย พอแต่งรูปขี้ผึ้งเสร็จต่อสายชนวนตอกทอยด้วยเหล็ก 2 หุนหรือ 3 หุน หุ้มด้วยปูนอีกชั้นหนึ่งก่อน แล้วใช้เหล็ก 3 หุน 4 หุนลือคข้างนอกอีกที่หุ้มปูนอีกครั้ง เตรียมเอาฐานขึ้นบนเอาเคียวรลงล่างฝังเหล็กให้ดี ก่ออิฐล้อม ปักเหล็กขวางให้ดีล้อมด้วยอิฐเพื่อสำหรับจุดไฟ สุมให้สุกจนเรียบร้อยแล้วก็เทน้ำทองให้ต่อเนื่อง ให้ดินสุกทองจัด ไม่งั้นเทออกมาจะได้ไม่ดี การเททองจะเททีเดียวทั้งองค์ ไม่ให้ทองขาดสายจากกัน ถ้าเป็นพระองค์ใหญ่มากหล่อที่วัด

- **งานสำริด** ใช้ทองแดง ดีบุก เงินผสม วิธีทำเหมือนกับงานทองเหลืองแต่วิธีหลอมทำยากกว่าคือต้องใช้เวลาเร็วกว่าในการเททอง

- **งานทองเหลือง** เนื่องจากทองเหลืองเป็นธาตุโลหะผสมระหว่างสังกะสีกับทองแดง และมีอลูมิเนียม แมกนีเซียมผสมด้วย ทองเหลืองไม่มีธาตุแท้ ดังนั้นปัจจุบันจึงเรียกงานทองเหลืองว่าโลหะผสมรมดำ กระบวนการทำทองเหลืองค่อนข้างยาก การเททองทั้งองค์ต้องเททองให้ไม่ขาดสายไม่เง้นทองจะไม่ต่อกัน ถ้าไม่ต่อกันทองจะแยกออกไม่เชื่อมกันซึ่งตรงนี้เป็นความรู้ที่จะสูญหายไปแล้ว เนื่องจากทองใช้เวลาไม่เกิน 5 วินาทีจะแข็งตัว อีกประการปัจจุบันคนทำงานนี้น้อย การทำได้เปลี่ยนจากทองเหลืองมาเป็นตะกั่วเพราะขึ้นรูปประหยัด ราคาถูก แต่เวลาขนย้ายเนื้อที่เหลวจะเสียทรง ต่อมาพัฒนาเป็นอัลลอยด์

งานเรซิน มีหลายแบบเช่นเดียวกับงานโลหะ มีแบบหล่อกลงและหล่อต้น กรรมวิธีโดยทั่วไปเหมือนกันคือขึ้นรูปด้วยดิน

ขึ้นรูปด้วยเรซิน

ถ้าเป็นการขยายแบบขั้นตอนแรกเขียนสเกลนำต้นแบบมาขยายแบบก่อน หลังจากนั้นถอดพิมพ์

ขั้นตอนการถอดพิมพ์

ต่อด้วยหุ้มและตกแต่งด้วยซี่ผึ้งแล้วเก็บรายละเอียด แต่อาจแตกต่างกันเล็กน้อยด้วยขนาดของพระ ถ้าพระขนาดใหญ่ขึ้นด้วยแกนโฟม ถ้าเป็นขนาดเล็กจะขึ้นด้วยซี่ผึ้ง ส่วนเศียรพระใช้พิมพ์หน้าตลาดต่อเข้าไป จากนั้นหล่อด้วยเรซิน ชัดเก็บผิวให้ตึง ใช้ปูนขาวหรือใช้สีโปวัวร์รอย ใช้สีพ่นทับคือสีทอง เคลือบเงาอีกครั้ง

ขั้นตอนเก็บแต่งรายละเอียดหุ่นซี่ผึ้ง

พระพุทธรูปสมัยก่อนจะเป็นเนื้อดินโคลนไม่มีโลหะ ขุดดินมาจากแม่น้ำนำมาฆ่าเพื่อเอากรวดทรายออกให้มากที่สุด เอามาเข้าบล็อกเนื้อดิน ตากแดด เข้าเตาเผาแกะ ต่อมาพัฒนามาเป็นเครื่องดินผสมทราย การขึ้นหุ่นปั้นดินเป็นแม่พิมพ์ แล้วใช้ซี่ผึ้งทำจากรังผึ้งทำมาเคี้ยวซึ่งปัจจุบันจะเป็นพวกพาราฟิน หลังจากนั้น

พัฒนามาเป็นปูนปลาสเตอร์ การเข้าปูนจะเป็นทรายผสมดินใช้อิฐมาอัดแน่น ปัจจุบันบางโรงงานสั่งวัสดุจากต่างประเทศมาใช้ซึ่งมีราคาแพง

การหล่อพระพุทธรูปเดิมมีแต่การหล่อโลหะสำริดและทองเหลือง ปัจจุบันการหล่อพระได้มีการพัฒนาขึ้นมาคือการหล่อเรซิน บางทีอาจผสมไฟเบอร์กลาสทำให้มีความคงทนมากขึ้น ข้อดีของงานเรซินคือสามารถทำเลียนแบบเนื้อวัสดุได้หลากหลายเช่น แก้ว หิน ศิลาแลงหรือแม้แต่โลหะเอง งานเรซินสามารถทำได้เหมือนต้นฉบับ งานเรซินยังสามารถผลิตได้จำนวนมากและมีแม่พิมพ์ยางซิลิโคนก็สามารถทำได้ ในขณะที่งานโลหะมีกรรมวิธีที่ยุ่งยากกว่าโดยเฉพาะการเททอง การถอดพิมพ์และการตกแต่งรายละเอียด แต่งานเรซินก็มีพิมพ์ยางก็สามารถทำได้รวดเร็วกว่า

ปัจจุบันการหล่อพระมีหลายแบบหลายขั้นตอน บางโรงงานใช้พิมพ์ดิบส่วนใหญ่เป็นที่กรุงเทพฯ แต่ที่สุพรรณบุรีจะเป็นพิมพ์สุก มีการประยุกต์หุ่นตัวเดียวกันแต่ขั้นตอนต่างกัน ท่อนบนเป็นเนื้อโลหะแต่ท่อนล่างเป็นอัลลอยด์เพื่อให้ต้นทุนประหยัด ถ้าเป็นพระองค์ใหญ่มักหล่อแยกใช้แกนเป็นโฟม

ด้านรูปแบบมีหลากหลาย บางแบบพัฒนามาจากพระพุทธรูปสมัยเก่า โดยช่างนำอิทธิพลรูปแบบของสมัยสุโขทัยหรืออยุธยา มาปรับปรุงผสมผสานกันหลายสมัยเกิดเป็นอัตลักษณ์ขึ้น ดังตัวอย่างของโรงหล่อนครสวรรค์คือพระพุทธรูปประดิษฐานสูง คิ้วโก่ง จมูกโด่ง ปากโค้ง มีอิทธิพลสุโขทัยของร้านนครสวรรค์ และยังพัฒนารูปแบบอีกมากมายเป็น 100 แบบ

รูปแบบพระพุทธรูปต่างๆ พระพุทธรูปประดิษฐานสูง (ซ้าย)

ด้านความงามรายละเอียดต่างๆ งานเรซินจะมีความคมชัดของลายมากกว่างานโลหะ การขนส่งง่าย ดูแลง่าย ขำรุดยาก

ในเรื่องราคางานเรซินมีราคาถูกกว่างานโลหะ เนื่องจากวัสดุที่ราคาถูกกว่า อีกทั้งกรรมวิธีการทำงานเรซินทำง่ายกว่างานโลหะ ส่วนงานโลหะเองราคาก็ต่างกันตามชนิดวัสดุที่ผสมโดยเฉพาะทองแดงที่มีราคาสูงกว่าวัสดุอื่น และกรรมวิธีที่ต้องระมัดระวังมากในการเททองแดง ดังนั้นงานโลหะจึงมีราคาสูงกว่างานเรซิน

อย่างไรก็ตามความนิยมของงานโลหะหรืองานเรซินขึ้นขึ้นอยู่กับความพอใจสนิยมของแต่ละคน ว่าต้องการความงามของลายหรือคุณค่าของวัสดุ トラバโดที่ศาสนาพุทธยังคงอยู่ คนยังไหว้พระ การหล่อพระพุทธรูปยังคงมีการสืบทอดต่อไปและมีการพัฒนาไปเรื่อยๆ วัสดุอาจมีการเปลี่ยนแปลง แต่ภูมิปัญญาของช่างไม่สูญหาย องค์ความรู้ได้รับการเผยแพร่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การหล่อพระพุทธรูปยังคงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป อาชีพการหล่อพระยังคงมีการสืบทอดต่อกันไปเรื่อยๆ และได้รับการพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัย ปัจจุบันต่อยอดเป็นแบบยุคใหม่ร่วมสมัย คือมีการทำรูปแบบหลากหลาย ประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการของสังคม